

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Teritoriální studia

Bakalářská práce

2024

Sofie Veselá

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Teritoriální studia

**Post-migrantské divadlo v SRN:
případ hry Schwarze Jungfrauen**

Bakalářská práce

Autorka práce: Sofie Veselá

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: PhDr. David Emler, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. dubna 2024

Sofie Veselá

Bibliografický záznam

VESELÁ, Sofie. *Post-migrantské divadlo v SRN: Příklad hry Schwarze Jungfrauen*. Praha, 2024. 37 stran. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Teritoriální studia. Vedoucí bakalářské práce PhDr. David Emler, Ph.D.

Rozsah práce: 62 604 znaků s mezerami

Abstrakt

Tato bakalářská práce analyzuje divadelní hru *Schwarze Jungfrauen* a jejími motivy, které se zabývají v první řadě otázkami islámského náboženství, integrací muslimů v Německu a také genderovou a sexuální problematikou islámských žen. Práce vychází z pěti monologů, které jsou součástí originálního scénáře z roku 2006 autora Feriduna Zaimoglu a Güntera Senkela. V první části se zaměřuje na samotnou analýzu obsahu díla. Druhá část práce se zabývá studiem několika recenzí, které vznikly jako reakce na provedení této divadelní hry. Recenze jsou důkladně prozkoumány s ohledem na zmíněné tři hlavní tematické oblasti, což pomáhá lépe porozumět způsobu, jakým se hra dotýká aktuálních společenských témat a jakým způsobem je vnímána kritikou a veřejností. Práce přispívá k hlubšímu pochopení problematiky a významu této divadelní hry v kontextu současné společnosti.

Abstract

This bachelor thesis analyses the play *Schwarz Jungfrauen* and its themes, which deal primarily with issues of the Islamic religion, the integration of Muslims in Germany, as well as gender and sexual issues of Islamic women. The work is based on five monologues that are part of an original script from 2006 by Feridun Zaimoglu and Günter Senkel. The first part focuses on the content analysis of the work itself. The second part of the thesis studies several reviews that were written in response to the performance of the play. The reviews are thoroughly examined with regard to the three main thematic areas mentioned above, which helps to better understand the way the play touches upon current social issues and how it is perceived by critics and the public. The thesis contributes to a deeper understanding of the issues and significance of the play in the context of contemporary society.

Klíčová slova

Schwarze Jungfrauen, postmigrantské divadlo, islám, přistěhovalectví, identita

Keywords

Schwarze Jungfrauen, Post-migrant theatre, Islam, immigration, identity

Title/název práce

Post-migrant theatre in Germany: the case of the play Schwarze Jungfrauen

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Davidovi Emlerovi, Ph.D. za trpělivost, ochotu a cenné rady v průběhu vedení mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a mým přátelům, kteří mě během celého studia podporovali.

Obsah

Úvod.....	8
1. Teoretický rámec.....	11
1.1 Historický kontext.....	11
1.2 Integrace.....	14
1.3 Migrace.....	14
1.4 Generace tureckých migrantů.....	15
1.5 Islám v Německu.....	16
1.6 Migrace a divadlo.....	17
2 Analýza hry.....	18
2.1 Uvedení do hry.....	18
2.2 Obsah textu.....	19
2.3 Post-migrantské divadlo.....	23
2.4 Otázka identity a religiozity.....	24
2.5 Otázka genderového stereotypu v islámu.....	25
3 Analýza recenzí a ohlasů.....	27
3.1 Recenze zaměřené na problematiku migrace.....	27
3.2 Recenze zaměřené na problematiku religiozity.....	27
3.3 Recenze zaměřené na problematiku žen v islámu.....	28
3.4 Shodné body.....	30
3.5 Adaptace.....	30
Závěr.....	31
Summary.....	32

Použitá literatura.....	33
-------------------------	----

Úvod

Divadlo a literatura jsou neoddělitelně spojeny s politikou, neboť různé umělecké formy mají silný vliv na formování názorů a postojů společnosti. To může ovlivnit politická rozhodnutí a směřování daného území. Literární díla a divadelní představení často reflektují sociální problémy, etická dilemata a politické konflikty, což umožňuje divákům a čtenářům hlouběji proniknout do politických otázek a perspektiv. Současně slouží divadlo a literatura jako platformy pro vyjádření politických názorů a kritiky současné politické situace. Autoři a divadelníci často využívají svá díla k vyjádření nesouhlasu s vládnoucími strukturami, kritice společenských nerovností a podpoře změn ve společnosti. Mnoho divadelních her a literárních děl se zaměřuje na podporu sociální spravedlnosti, lidských práv a demokratických hodnot, čímž slouží jako prostředek pro politickou mobilizaci a osvětu. Jejich schopnost ovlivnit veřejné mínění a podnítit politické změny je neocenitelná a často klíčová pro demokratické procesy a společenský rozvoj.¹

Divadelní hra *Černé panny*, v německém originále *Schwarze Jungfrauen*, poskytuje unikátní pohled do prostředí, které běžně není součástí mainstreamových kulturních projektů. Její premiéra z roku 2006 festivalu Beyond Belonging v nezávislém divadelním uskupení Hebbel am Ufer v Berlíně představovala zlomovou událost pro turecko-německé divadelní tvůrce.² Kromě záběru na otázky islámu či integrace se hra dále zaměřuje na genderová témata, prezentovaná prostřednictvím vyprávění pěti islámských žen. Jejich marginalizace dodává dílu na síle a aktuálnosti, neboť se dotýká témat, která jsou často opomíjena.

Cílem práce je demonstrovat důležitost těchto témat a způsob, jakým byly prezentovány ve hře. Analýza obsahu hry si klade za cíl zkoumat, zda *Schwarze Jungfrauen* odráží postavení islámských žen v německé společnosti.

Metodologická koncepce zvolená pro bakalářskou práci je kvalitativní analýza. Samotná práce je postavenou na dvou hlavních výzkumech. První kapitola, a zároveň část teoretická, je rozčleněna do několika podkapitol, které poskytují základní informace nezbytné k samotnému výzkumu. Tři hlavní témata obsažená v díle – islám v Německu, turecká menšinová společnost a problematika islámských žen včetně jejich sexuality – jsou

¹ David Pan, „The Limits of Multiculturalism: Representations of German Identity in Feridun Zaimoglu's and Günter Senkel's *Schwarze Jungfrauen*“, *German Studies Review* 46, č. 1 (2023): 57–75, <https://doi.org/10.1353/gsr.2023.0003> (staženo 27. dubna 2024).

² Eva Behrendt, „Zumutung gegen Vermutung“, *Theater Heute*, 5. května 2006.

představené již v úvodní části. Ta cílí na základní pochopení. I když témata vzájemně souvisejí, každé je důkladně rozebíráno v samostatné části teoretického výkladu. První kapitola je věnována obecnému porozumění migrace v kontextu konkrétní země, tj. Německa. Je nezbytná pro pochopení historie migrace Turků do této země, která je základem celého díla. Dále se zabývá islámem v Německu a uvádí čtenáře do kontextu islámské společnosti žijící v prostředí s dlouhou křesťanskou tradicí. Třetím tematickým okruhem teoretické části je téma generačních odlišností vně turecké menšiny, protože je to také důležitým vlivem na vnímání jednotlivců.

Následující analytická část práce vychází z teoretické části, která byla v předchozím odstavci nastíněna. Výzkum je rozdělen do dvou hlavních směrů – rozboru divadelní hry a analýzy recenzí. Rozebíráno je nejen samotné dílo a hlavní postavy, ale také okolnosti jeho vzniku, uvedení na divadelní scénu a kontext *post-migrantského* divadla, v němž se hra *Schwarz Jungfrauen* objevila. Tato část práce je těsně propojena s teoretickým kontextem předchozí kapitoly, a to především s ohledem na tři hlavní témata díla. Je důležité zdůraznit, že práce se nezabývá scénickými prvky hry, jako je scénografie, herecké výkony nebo kostýmy, neboť ty nejsou stěžejní pro účel této analýzy. Zaměřuji se výhradně na obsah a hlavní myšlenky představené v divadelní hře, které reflektují zkoumaná témata. Ty jsou poté zkoumány s ohledem na obsah díla na konci druhé kapitoly. Poslední výzkumnou částí je analýza recenzí, která se zaměřuje na reakce a ohlasy, jež hra vyvolala. Studie se snaží prostřednictvím těchto tiskových a internetových recenzí analyzovat, jakým způsobem bylo dílo přijato, jaké byly jeho pozitivní aspekty a naopak, jaké nedostatky byly identifikovány literárními a divadelními kritiky.

V závěru mé práce shrnuji hlavní myšlenky, které byly představeny v předchozích kapitolách, a reflektuji, jak hra *Schwarze Jungfrauen* zachycuje atmosféru muslimů žijících v Německu kolem roku 2006. S důrazem na témata žen, které dominují v hře, se snažím propojit samotný text s okolnostmi, jež se s touto tematikou vážou. Hlavním cílem je analyzovat, jakým způsobem hra odráží složité otázky identity, migrace a náboženství v kontextu německé společnosti. Důraz je kladen na otázku, jakým způsobem jsou zobrazovány ženy a jaké role přiřazují v rámci této problematiky. Také jsou představovány interpretace jednotlivých recenzí a názory kritiků, které pomáhají lépe porozumět hloubce a šíři témat, které hra otevírá. Tímto způsobem se studie snaží ilustrovat, jak umělecké dílo může být zrcadlem společnosti a jakým způsobem může ovlivnit diskurs o aktuálních společenských otázkách.

Přehled literatury

Práce je založená jak na primárních, tak na sekundárních zdrojích. Mezi primární zdroje patří originální scénář divadelní inscenace *Schwarze Jungfrauen*. Přestože v původní verzi napsané Zaimoglem a Sekerem obsahuje deset monologů, pro inscenaci Neco Çelika. Ta je klíčovým prvkem této práce, bylo použito pouze pět z původních deseti monologů. Dalším primárním zdrojem je česká adaptace, kterou zpracoval Dušan D. Pařízek pro pražské divadlo Komédie. Česká verze vychází z originálního textu autorů a obsahuje šest z původních deseti monologů. Některé z těchto monologů byly použity v obou adaptacích, zatímco jiné ne. Dalšími primárními zdroji, na kterých staví tato práce a které jsou analyzovány v druhé kapitole, jsou recenze a kritiky, které hodnotí hru. Mezi ně patří například kritiky od Andre Mumota a Andrese Schnella, které jsou převzaty z divadelního serveru Nacht Kritik.

Sekundárními zdroji, které byly rovněž použity pro výzkum, jsou knihy. Pro teoretickou část a kontext byla využita kniha s názvem *Migration und Integration* od německé autorky Rity Süssmuth nebo *Integration in Deutschland* od autora Bertholda Löfflera. Dále se práce opírá o několik internetových akademických zdrojů, jako je například *The Limits of Multiculturalism: Representations of German Identity in Feridun Zaimoglu's and Günter Senkel's Schwarze Jungfrauen* od autora Davida Pana nebo práce od autora Josepha Twista z University College Dublin s názvem *Sufism and Insurgency: Religiosity and Cosmopolitanism in Schwarze Jungfrauen by Feridun Zaimoglu and Günter Senkel*.

1. Teoretický rámec

Tato kapitola se zaměřuje na teorii a kontext, které jsou nezbytné pro porozumění hře a pro nastínění atmosféry, která ji inspirovala. Kromě historického kontextu budou zahrnuty kapitoly, které přibližují témata integrace a migrace obecně, což přispěje k hlubšímu pochopení. Dále obsahuje stručný přehled situace islámu v Německu a kapitolu věnovanou generaci tureckých migrantů. Záměrně se blíže zabýváme tureckými migranty, i když divadelní hra pojednává také o muslimských komunitách z jiných zemí. Obě autorky mají turecké kořeny a většina monologů vychází právě z tureckého prostředí. Dalším důvodem je skutečnost, že turecká menšina představuje nejvýznamnější muslimskou komunitu v Německu. Poslední kapitolou první části je kapitola o migraci a divadle, která zkoumá propojení mezi těmito fenomény a jejich vzájemné vztahy.

1.1 Historický kontext

Šedesátá léta minulého století představovala zlomové období v migrační historii Německa. Po druhé světové válce se Spolková republika Německo ocitla v ekonomických těžkostech a naléhavě potřebovala pracovní sílu k obnově země a návratu k předválečné prosperitě, ba dokonce k jejímu zlepšení. I přes historické problémy se vztahy se zahraničními menšinami pomalu začaly měnit a Německo se postupně otevíralo přistěhovalectví z jiných zemí. To s sebou přinášelo řadu výzev, jak pro majoritní německou společnost, tak pro přistěhovance. A tyto výzvy trvají dodnes. I když přistěhovalectví do Německa existuje již více než půl století a je součástí společnosti, stále se s ním pojí mnoho obtíží.³

Německo začalo aktivně zvat turecké občany jako levnou pracovní sílu. Tato skupina tureckých obyvatel se stala jednou z nejvýraznějších díky svému počtu, který neustále rostl.⁴ Pro tento fenomén se vytvořil specifický termín *Gastarbeiter*,⁵ neboli hostující pracovník. Po několika letech jednání mezi oběma zeměmi byla roku 1961 podepsána oboustranná náborová smlouva, což byla pro SRN již čtvrtá smlouva o náboru pracovní síly.⁶

Náborové smlouvy měly za cíl usnadnit proces migrace a zejména ho legalizovat.

³ Karin Hunn, „Nächstes Jahr kehren wir zurück--“: die Geschichte der türkischen "Gastarbeiter" in der Bundesrepublik“, *Moderne Zeit* 11, (2005), 37–40.

⁴ Faruk Sen, Kara Blume, *Türkei: Land und Leute. 2. überarb. Aufl.*, (München: C. H. Beck, 1986), 136.

⁵ *Občan jiného státu pracující v hospodářsky vyspělejší zemi, zprav. v nekvalifikovaném povolání, čerpáno z Akademického slovníku současné češtiny: „Gastarbeiter“*, Akademický slovník současné češtiny, Ústav pro jazyk český, <https://slovníkcestiny.cz/heslo/gastarbeiter/0/29590> (staženo 29. dubna 2024).

⁶ Karin Hunn, *Nächstes Jahr kehren wir zurück*, 29.

Pro Německo to představovalo významnou výhodu, protože uspokojovaly poptávku po pracovní síle, zejména na pozicích, které nebyly pro většinovou společnost dostatečně atraktivní kvůli nízkým mzdám nebo náročnosti fyzické práce. Naopak Turecko se potýkalo s vysokou nezaměstnaností, a tak byla tato vzájemná spolupráce pro obě strany výhodná.⁷

Gastarbeiterskou komunitu obvykle tvořili hlavně muži, ale několik žen se rozhodlo pro tento krok také. Pro tradičně patriarchální společnost, kde muž obvykle představuje hlavu rodiny, to představovalo určitý zlom, protože nebylo obvyklé, aby se ženy samy rozhodovaly o tak zásadních věcech. Tento trend však vedl k částečné emancipaci těchto žen. Ženy zejména pracovaly v textilním průmyslu, zatímco muži na začátku migračního procesu často vykonávali práci v dolech, výrobě nebo ve stavebnictví. I přesto, že byla nadále patrná nerovnost mezi muži a ženami v příjmech, turečtí pracovníci byli ve srovnání s občany SRN výrazně podhodnoceni.⁸

V průběhu 80. let se uskutečnilo několik pokusů o podněcování pracovníků k návratu do jejich původní země. I když mnoho rodin využilo nových zákonů podporujících repatriaci, populace turecké menšiny zůstala nadále vysoká.⁹ Tato situace přirozeně rozdělila politickou komunitu na dva protichůdné tábory, kteří se neshodovali ve svém přístupu k turecké menšině. I to vedlo k tomu, že se pravidla pro vstup do země a následně v hledání práce stále zpříšňovaly. Vyvrcholením bylo přijetí zákona v roce 1993 s názvem *Azylový kompromis*, který velmi přísně selektoval, kdo do země vstoupí a bude mu nabídnuta pomoc, a komu nikoliv. To vedlo k postupnému zpříšňování pravidel pro vstup do země a hledání práce. V roce 1998 se vláda pokusila uzákonit, že děti tureckých rodičů, narozené v Německu, mohou díky místu narození získat občanství. Bylo to gesto směrem k turecké komunitě, jejíž členové se nemohli stát německými občany. Tyto změny byly začleněny do nové verze německého zákona o státním občanství, který byl schválen v roce 1999 a v platnost vešel od roku 2000. Tento zákon umožnil dětem neobčanů získat německé občanství, pokud alespoň jeden z jejich rodičů legálně pobýval v Německu po

⁷ Verena Mcrae, *Die Gastarbeiter: Daten, Fakten, Probleme* (München: Beck, Beck'sche Schwarze Reihe, 1980), 15–16.

⁸ Jutta Höhne, Benedikt Linden, Eric Seils, Anne Wiebe, „Die Gastarbeiter Geschichte und aktuelle soziale Lage: Arbeit und Einkommen“, *WSI Report*, (2014), 29, http://www.boeckler.de/pdf/p_wsi_report_16_2014.pdf (staženo 29. dubna 2024).

⁹ Marat Zufarovich Galiullin, Viktor Evgenievich Tumanin, Ildar Kimovich Kalimonov, Elvira Imbelevna Kamaletdinova, Zakhar Vasilievich Pokudov, „The Crisis of Multiculturalism in Modern Germany“, *Propósitos y Representaciones* 9, č. SPE2: e1055 (2021), doi:10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1055 (staženo 29. dubna 2024).

dobu nejméně pěti let.¹⁰

Nové milénium s sebou přineslo celou škálu dalších problémů. Na pozadí situace, kdy se Německo vyrovnávalo s následky sjednocení a prosazovalo svou roli v rámci Evropské unie, se potýkalo s mnohostrannými výzvami a příležitostmi. Včetně těch, které představovala různorodá populace přistěhovalců. Velmi důležitou událostí v tomto vztahu byl útok na americká dvojčata ze září 2001 a stal se tak zásadním milníkem v reprezentaci islámu a muslimských společností.¹¹ Po útocích z 11. září se stalo obtížnějším rozlišovat mezi legitimními aspekty islámské kultury a těmi, které představují hrozbu pro liberální demokracii. Islámská kultura také významně ovlivňuje německou identitu a stává se výzvou pro podporu multikulturalismu. Jak odpůrci multikulturalismu, tak fundamentalističtí muslimové zdůrazňují myšlenku „střetu civilizací“, což komplikuje imigrační a zahraničně politické debaty v Německu. Nicméně, příklad německého přechodu od nacistické diktatury k liberálnímu státu ukazuje, že radikální posuny v politických hodnotách skutečně mohou nastat v jedné kultuře v krátkém časovém období, čímž se vyvrací představa střetu civilizací, v nichž jsou kulturní rozdíly relativně pevné.¹² V čele německé politiky v roce 2006, kdy měla premiéru již zmiňovaná hra, stála kancléřka Angela Merkelová. Ta se ujala úřadu v předchozím roce, kde vystřídala Schroödera. V čele Křesťanskodemokratické unie Merkelová vedla koalici se Sociálnědemokratickou stranou, která odrážela pragmatický přístup k vládnutí a důraz na hospodářskou stabilitu a sociální soudržnost. Politické klima pod vedením Merkelové připravilo půdu pro diferencovanou diskuse o identitě, občanství a úloze přistěhovalců při utváření budoucnosti národa. V sociální struktuře Německa byla zakotvena tradice kulturní rozmanitosti, kterou ztělesňovala přítomnost různých přistěhovaleckých komunit. Zejména turecká menšina, která k roku 2006 tvořila 1.7 miliónu obyvatel. Dle knihy *Kerstin E. Finkelstein – Eingewandert* již třetina z tohoto počtu se zde narodila. Co se první generace týče, rozhodně šlo především o manuální a fyzicky náročné práce. Tito pracovníci často žili v nepříliš příznivých podmínkách a bohužel dostávali i neadekvátní finanční ohodnocení oproti německým obyvatelům. Tyto rozdíly v životních podmínkách vedly k tomu, že jen jedna třetina z nich udržuje kontakt s Němci v rámci přátelského vztahu.¹³

¹⁰ Ibid.

¹¹ „Immigration of Muslim Population and its Position in West European Countries After 2001 - Political Science Perspective“, Research, European Commission, naposledy upravené 21. prosince 2011, https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/immigration-muslim-population-and-its-position-west-european-countries-after-2001_en (staženo 29. dubna 2024).

¹² Pan, *The Limits of Multiculturalism*, 59.

¹³ Kerstin E. Finkelstein, *Eingewandert* (Auflage: Deutschlands Parallelgesellschaften, 2006).

1.2 Migrace

Migrace a následná integrace se staly předmětem intenzivních diskusí, které způsobují polarizaci společnosti a vyvolávají silné kontroverze. Tento konflikt je patrný mezi těmi, kdo podporují otevření hranic pro migranty a vidí to jako jakousi morální povinnost a těmi, kdo preferují silné kontroly a omezení.¹⁴ Téma migrace a integrace se stalo centrálním bodem pozornosti nejen mezinárodního společenství, ale také politické agendy Evropské unie. Hostitelské společnosti často prožívají obavy ohledně kulturních odlišností migrantů a jejich úrovně integrace do nového prostředí. Obavy z ohrožení, rezervovanosti a odmítnutí se stávají výraznějšími, jakmile se migranti pevněji ukotví ve svých nových domovech. Po teroristických útocích vysoce radikalizovaných islámských extremistů byli migranti vnímáni jako bezpečnostní problém. To vedlo k zavedení restriktivnějších migračních opatření s cílem zabránit přílivu migrantů a minimalizovat rizika sociální nestability a zátěže sociálních systémů. Integrace se stala klíčovou otázkou s prioritou v oblasti vzdělávání a zaměstnanosti. Méně pozornosti bylo věnováno aspektům kulturní integrace, které se staly dominantními výzvami této doby.¹⁵ Hostitelské země, jako je Německo, se obávají ztráty své politické, kulturní a sociální soudržnosti v důsledku rostoucích kulturních a náboženských konfliktů. Od šedesátých let minulého století byli migranti přijímáni jako pracovní síla, ale v poslední době se do hostitelských zemí dostává také mnoho uprchlíků, což posiluje potřebu komplexních migračních a integračních politik. Německo, jakožto země s dlouhou historií migrace, stále čelí výzvám v této oblasti, a političtí činitelé nejsou schopni vypracovat koherentní a konzistentní systém v této oblasti.

16

1.3 Integrace

Na počátku tisíciletí probíhaly kolem těchto témat neustálé debaty, neboť národ se potýkal s otázkami kulturní výměny, soužití a realizace rovných příležitostí pro všechny občany bez ohledu na jejich původ. Z ekonomického hlediska se Německo v roce 2006 neslo ve znamení oživení a reform. Zásady sociálně tržního hospodářství, vyvažující kapitalismus

¹⁴ Finkelstein, *Eingewandert*, 11.

¹⁵ Hans Silke, *Assimilation oder Segregation*, (Wiesbaden: Springer VS Wiesbaden, 2010), 28-32.

¹⁶ „Neue Deutsche, Postmigranten und Bindungs-Identitäten. Wer gehört zum neuen Deutschland?“, Anerkennung, Teilhabe, Integration, Naika Foroutan, naposledy upravené 8. listopadu 2010, <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/32367/neue-deutsche-postmigranten-und-bindungs-identitaeten-wer-gehört-zum-neuen-deutschland/> (staženo 29. dubna 2024).

volného trhu se sociální péčí, podtrhovaly hospodářskou politiku země. Toto ekonomické pozadí mělo přímý dopad na trh práce a následně formovalo zkušenosti přistěhovaleckých komunit, zejména turecké menšiny, která se snažila vydobýt si místo v ekonomickém prostředí svého adoptivního domova.¹⁷

Německá integrační politika se vyznačovala přechodem od historického zaměření na kulturní asimilaci k inkluzivnějšímu modelu. Tento model uznává různorodé kulturní identity jako nedílnou součást národní struktury. Klíčové prvky integračních snah zahrnovaly osvojování jazyků a vzdělávání, s důrazem na ekonomickou integraci a zajištění rovných příležitostí v zaměstnání. Byly zavedeny programy kulturní výměny a podpora komunitní interakce mezi přistěhovanci a německým obyvatelstvem k posílení turecko-německého dialogu a řešení kulturních nedorozumění. Integrace tureckých přistěhovalců byla podporována vytvořením komunitních center poskytujících jazykové kurzy, poradenské služby a kulturní aktivity. Mediální reprezentace hrála významnou roli v utváření vnímání tureckých komunit a zpochybňování stereotypů. Nicméně, debaty nad integrací zdůraznily složitost rovnováhy mezi národní identitou a kulturní rozmanitostí. Integrace v multikulturním kontextu se stala výzvou i příležitostí pro německou společnost, jejíž integrační politika se neustále vyvíjela a ovlivňovala sociopolitickou krajinu země.¹⁸

1.4 Generace tureckých migrantů

V první dekádě nového milénia žily na německém území již tři generace tureckých imigrantů. První generaci, známou právě jako „gastarbeiteri“, jsem již představila v předchozích kapitolách. Tito jedinci v té době často dosáhli důchodového věku. Druhá generace Turků, ve věku 30 až 45 let, vyrůstala již z velké části v Německu. Oproti první generaci jsou tyto lidé často lépe vzdělaní a zaměřují se na širší škálu pracovních oblastí než jen na fyzicky náročnou práci, kterou často vykonávali jejich rodiče. Jejich schopnost mluvit německy je také lepší, neboť je to často nezbytné pro jejich pracovní a vzdělávací potřeby. Přestože tyto lidé ovládají německý jazyk, stále čelí různým překážkám v procesu začlenění do německé společnosti. Třetí generace se většinou integrovala do německé společnosti snáze, často díky lepším jazykovým schopnostem a komplexnějšímu

¹⁷ Hans Silke, *Assimilation oder Segregation*. 13-17.

¹⁸ „Integrationsrealität und Integrationsdiskurs“, Anerkennung, Teilhabe, Integration, Dietrich Thränhardt, naposledy upravené 8. listopadu 2010, <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/32369/integrationsrealitaet-und-integrationsdiskurs/> (staženo 29. dubna 2024).

vzdělání.¹⁹

1.5 Islám v Německu

Přestože historické kořeny islámu v Německu sahají až do 17. století, skutečný význam této náboženské tradice v zemi začíná až s migračními toky dělníků v minulém století, kdy do Německa přišlo mnoho muslimských jedinců. Islám se v současnosti řadí po křesťanství mezi nejrozšířenější náboženství v zemi. Zatímco platí, že největší skupina muslimů v Německu má turecké migrační pozadí, není automatickým předpokladem, že každý Turek v Německu vyznává islám, a pokud ano, rozmanitost vyznání může být velká.²⁰ Zvyšující se vliv náboženství mezi mladou generací a jeho nově nabytá viditelnost zdánlivě potvrzují obavy z neúspěšné integrace v sekulárním Německu. Kromě 2 400 modliteben bylo postaveno 180 mešit. Zvláště třetí generace dodržuje náboženské tradice, jako je půst o ramadánu, chodí na kurzy koránu a dívky nosí častěji šátek. Podle Centra pro turecká studia dodržuje 79 % Turků půst, 22 % chodí do mešit a 36 % se denně modlí. Tyto údaje obvykle stoupají s věkem, nicméně půst o ramadánu je zvláště silný právě u mladších generací. Tyto údaje platí pro rok 2005, tedy 1 rok od světové premiéry Schwarze Jungfrauen.²¹

Na rozdíl od Francie není Německo sekulárním státem; církve jsou financovány státem prostřednictvím tzv. dobrovolné církevní daně a náboženské symboly u žáků nevyvolávají problémy.²² Dokonce i otázka vyjádření víry skrze oděv není pro všechny Turky povinností. Přesto v mnoha tureckých rodinách hraje islám významnou roli. Pro mnoho migrantů v Německu se islám stal klíčovým prvkem jejich identity a sociálního začlenění, poskytující stabilitu a pocit domova v cizí zemi. V Německu lze identifikovat tři historické fáze vývoje tureckého islámu. První fáze byla charakterizována přítomností hostujících pracovníků, kteří praktikovali své náboženství sami pro sebe, bez většího povšimnutí ze strany veřejnosti. Nicméně situace se změnila během druhé fáze, kdy se gastarbeitři rozhodli přivést své rodiny a usadit se natrvalo. Tento přechod, označovaný jako "transplantovaný islám", jak ho pojmenovali Bastenier a Dasseto, přinesl nové náboženské potřeby a zvýšenou individualizaci náboženské praxe. Islám se pro migranty

¹⁹ Verena Jacob, *Die Bedeutung des Islam für Jugendliche aus der Türkei in Deutschland*, (Herbolzheim: Centaurus Verlag & Media, 2011), 7–8.

²⁰ Susanne Schroter, *Politischer Islam: Stresstest für Deutschland* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2019), 113-118.

²¹ „Gastarbeitři, přistěhovalci, muslimové“, *Revue Politika* 4/2005, Zora Hesová, naposledy upravené 2005, <https://www.cdk.cz/gastarbeitři-pristehovalci-muslimove> (staženo 29. dubna 2024).

²² Richard Alba, Peter Schmidt a Martina Wasmer, *Germans or Foreigners*. (New York: Palgrave Macmillan, 2004), 1-6.

stával stále důležitějším, neboť věřícím poskytoval chybějící hodnoty. Během této fáze se začaly budovat prostory spojené s tureckou kulturou, jako jsou turecké kavárny, knihkupectví a obchody s potravinami. Také proběhl přesun míst bohoslužeb do obytných oblastí. Tento vývoj vedl k rozšíření pietních míst a poskytl prostor pro setkávání různých komunitních skupin. Tato institucionalizace islámu v Německu vedla ke vzniku různých organizací, které se staly partnery pro místní úřady.²³

Tyto německé muslimské organizace s blízkými vazbami na Turecko mají velký vliv a často jsou propojeny s politickými strukturami v Turecku. Tato situace není nová, ale teprve nedávno si političtí činitelé v Německu uvědomili velikost jejího rozsahu. Za prezidenta Erdogana se vazby mezi těmito organizacemi a tureckou vládou prohloubily, což způsobilo, že náboženské spolky byly často využívány pro politické účely. Tato situace vyvolává otázku, zda je vhodné, aby turecká vláda měla takový vliv na spolupráci s muslimskými organizacemi v Německu.²⁴

1.6 Migrace a divadlo

V diskusích o divadle se často migrace nevnímá jako vnitřní problém divadelních struktur, ale spíše jako sociální jev, který se odehrává mimo ně. Migrace je často spojována s osobami, které mají s tímto procesem osobní zkušenost, ale nejsou zastoupeny v divadelních institucích. Umělci bez migrační zkušenosti se snaží tento fenomén interpretovat a porozumět mu bez vlastní účasti. V posledních letech se však tento diskurz začal měnit s vznikem divadelních skupin a umělců s různorodými zkušenostmi. Diskuze o inkluzivních kulturních institucích se šíří po celé Evropě, avšak s důrazem na diversitu diváků, nikoliv umělců v těchto institucích. Kromě státních divadel existují interkulturní a migrantská divadla, která se zaměřují na migraci, ale často jsou uznávána pouze v pedagogickém nebo sociálním kontextu. Tyto divadelní skupiny jsou často označovány jako "laická" nebo poloprofesionální divadla z divadelní perspektivy. Nedostatek finančních, personálních a estetických zdrojů a omezené strategie kreativní realizace jsou považovány za výzvu.²⁵

²³Felice Dassetto a André Bastenier: *L'Islam transplanté: Vie et organisation des minorités musulmanes de Belgique*. (Antwerp, Archives de Sciences Sociales des Religions 1984), 249-250.

²⁴Schroter, *Politischer Islam*, 115.

²⁵Azadeh Sharifi, „Theatre and Migration: Documentation, Influences and Perspectives in European Theatre“, in *Independent Theatre in Contemporary Europe: Structures – Aesthetics – Cultural Policy*, ed. Manfred Brauneck (Bielefeld: Transcript Verlag, 2017), 323, <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxssd.8?searchText=postmigrant+theatre+in+germany&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dpostmigrant%2Btheatre%2Bin%2Bgermany%26so>

2 Analýza hry

Tato sekce má za úkol provést analýzu samostatné hry, která je základem celé bakalářské práce. Výzkum se zaměřuje na obsah scénáře a na jednotlivé monology žen, které jsou hlavními postavami příběhu. Tím, že se tento teoretický rámec aplikuje na konkrétní hru, umožňuje detailní popis jednotlivých prvků. Je třeba zdůraznit, že pro tuto analýzu jsem vycházela z pěti rozhovorů, které byly prezentovány během světové premiéry.

2.1 Uvedení do hry

Dílo "Schwarze Jungfrauen" představuje společný projekt dvou autorů, Feriduna Zaimoglua a Güntera Senkela, jejichž turecké kořeny mají významný podíl na formování jejich identity.²⁶ Tento kulturní odklon se odráží v jejich literární tvorbě. Společně provedli rozhovory s několika ženami pocházejícími z tradičního nebo liberálně-sekulárního muslimského prostředí a na základě těchto interakcí vytvořili právě toto divadelní dílo. V něm jednotlivé ženy postupně pronášejí koherentní monology, které se obrací k divákovi. Dílo se dá považovat za navazující na ranou tvorbu Zaimogla, jak formálně, tak tematicky. Formou se dá považovat jako semi-dokumentární dílo, jelikož je založeno na opravdových výpovědích žen, však ho nelze považovat za čistě dokumentární pro jeho uměleckou nadsázku. Zaimoglu měl s tímto druhem psaní už bohaté zkušenosti, kdy například jeho přechází dílo *Kanak Sprak* či *Koppstoff*, kde se můžeme setkat s výpověďmi tureckých migrantů žijících v Německu.²⁷

Původní scénář obsahoval deset monologů, avšak jednotliví režiséři si vybírali, které monology zařadí do svých inscenací. Například turecký režisér Neco Çelik, který se postaral o úplně první inscenaci, vybral pro své zpracování pět monologů. Premiéra se konala v berlínském divadelním prostoru Hebbel am Ufer jako součást festivalu *Beyond Belonging*, který se zaměřuje na inscenace s tematikou migrace. Hra *Schwarze Jungfrauen* se tak ukázala jako vhodná volba do programu festivalu.

Dílo se dotýká tří hlavních témat. Prvním z nich je prostředí migrace, integrace a identita migrantů, což vychází přímo ze zkušeností autorů. S tím souvisí druhé klíčové téma, a to islám a jeho role v zemi, která má tradičně křesťanský charakter. Oba autoři jsou

[%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A0bad448ca1a2823b11d2797aa44dab37&seq=3](#) (staženo 29. dubna 2024).

²⁶ Claudia Breger, *An Aesthetics of Narrative Performance: Transnational Theater, Literature, and Film in Contemporary Germany* (Columbus: Ohio State University Press, 2012), 234.

²⁷ David Pan, „The Limits of Multiculturalism: Representations of German Identity in Feridun Zaimoglu's and Günter Senkel's *Schwarze Jungfrauen*“, *German Studies Review* 46, č. 1 (2023): 57–75, <https://doi.org/10.1353/gsr.2023.0003> (staženo 27. dubna 2024).

významnými muslimskými spisovateli, což přispívá k autenticitě celého díla. Třetím tématem je oblast genderových otázek, kterou lze zařadit do specifického rámce. Jak již bylo zmíněno, jedná se o výpovědi žen. Z toho důvodu bude téma zpracováno z ženské perspektivy a pokryje témata relevantní pro ženy, i když ne výhradně.

2.2 Obsah textu

Hra začíná rozhovorem mezi pěti islámskými ženami, během kterého probírají své pocity a reakce na události spojené s útoky z 11. září. Postupně se však rozhovor stáčí k diskuzi o střetu mezi západním světem, zejména Američany, a muslimskou komunitou, který se po těchto událostech prohloubil.²⁸ Po úvodním rozhovoru, který nastavuje atmosféru celého představení, následují pět po sobě jdoucích monologů každé z žen. Tyto monology jsou vyřčeny v němčině, avšak s výrazně osobitým jazykem. Používají se hrubá slova, vulgarity a často i slang, což vytváří surový a autentický výraz, který není typický pro ženy s muslimským pozadím.

Ivana, jako bosenská muslimka žijící v Německu, se stává jedním z radikálnějších hlasů v této diskusi. Konfrontována se střetem dvou kultur ve svém každodenním životě, vyjadřuje již v sedmnácti letech pevně utvořené názory, jež mohou být vnímány jako kontroverzní. Důležitou součástí její identity je nošení *hidžábu*, symbolu víry, který Ivana bere jako zjevné vyjádření své sexuální oddanosti Bohu. Přestože ona sama zastává tradiční muslimské názory ohledně ženské sexuality, odmítá je a tím narušuje tradiční patriarchální paradigma. Její kritika patriarchálního systému mužské dominance zpochybňuje ustálené normy společnosti. Kromě toho se ostře vyjadřuje vůči Izraelsko-palestinskému konfliktu, který podle ní symbolizuje křehkost a xenofobii západního světa.

„Před chvílí sem řekla něco o Židovi; neznám žádnýho Žida a mělo by to tak zůstat. Jsou taky Němci, kteří říkají: „Neznám žádnýho cizince a mělo by to tak zůstat.“ Dávám jim za pravdu. A je to i má dobrá vůle, že se Židů straním, doháněj mě k zuřivosti s jejich zasraným Izraelem; střílí už roky na tisíce muslimů a po celou dobu pak slýchám něco o jediný jako demokracii na Blízkým Východě. Izrael je teroristický stát a tečka“²⁹.

²⁸ Berna Gueneli, „Reframing Islam: The Decoupling of Ethnicity from Religion in Turkish-German Media“, *Colloquia Germanica* 47, č. 1/2 (2014): 62, <http://www.jstor.org/stable/44242728> (staženo 29. dubna 2024).

²⁹ Německý originál: „Vorhin hab ich was gesagt von wegen Jude ich kenn kein Juden und es soll so bleiben es gibt ja auch Deutsche die sagen: Ich kenn kein Ausländer und es soll so bleiben. Ich geb ihnen Recht und

Ivana dále kritizuje Německo a západní svět za jejich křehkost vůči imigrantům, kterých se obávají. Jejich strach z imigrantů je podle ní zakořeněný v nejistotě ohledně vlastní identity, a tuto nejistotu vidí jako základní příčinu izraelsko-palestinského konfliktu.

Dana, známá pod přezdívkou „islámská partygirl“, představuje další hlas v této diskusi. Hlavním tématem jejího monologu je sexualita. Pochází z Turecka a interpretuje islámskou víru podle svých vlastních pravidel a principů. I když pro ni víra zůstává zásadní a prioritní, existují určité body, s nimiž nesouhlasí. Vystupuje proti svým společnicím, které nosí *hidžáb* nebo jinou muslimskou pokrývku hlavy, a považuje to za zbytečné a nepodstatné. Podle ní víra není vyjádřena oděvem, ale spíše myšlením.

„Nenosím žádný mumii šátek, nejsem ... jak se to řekne? ... zdrženlivá. Bože odpusť, musím to říct: šukám ještě pořád a ráda. Protože vím, že to mé víře neuškodí. Nepověsila jsem se na jednoho chlapa, na to je mě příliš škoda. Ale modlím se pětkrát denně. O Ramadánu se postím a jsem přesvědčená muslimka.“³⁰

Pro Danu je nepředstavitelné, aby se žena podřizovala tak striktnímu systému. Odmítá se jím řídit a žije promiskuitním životem, i když ví, že to odporuje principům víry, kterou vyznává. Věří, že ortodoxie víry spočívá spíše v jejím vnímání a vnitřním vztahu s Bohem, než v zevních projevech jako je oděv nebo sexuální chování.

Dalším projevem patří bezejmenné ženě, která se soustředí zejména na postavení žen v tradičním mužském islámském prostředí. Nesouhlasí s progresivitou Německa a s tím, jak se vyvíjí emancipace žen. Progresivní duch současného Německa jí je cizí a necítí potřebu mu přizpůsobovat se. Ani necítí potřebu stát se soběstačnou a emancipovanou ženou, naopak upřednostňuje tradiční život, který má kořeny v dlouhých tradicích. Zastává tradiční životní styl a nevidí potřebu modernizovat německé muslimské prostředí,

es ist auch mein gutes Recht dass die Juden bei mir draußen bleiben die machen mich voll wütend mit ihrem Scheißisrael knallen sie seit Jahren Moslems zu tausenden ab und dann hör ich die ganze Zeit was von einzige. Demokratie im Nahen Osten. Israel is Terrorstaat und Punkt aus wer will mich hier verarschen wer will mir hier aufzwingen dass ich Juden lieben muss um n guter Mensch zu sein ich hab keine Judenfreunde das is für mich kein Problem und wer n Problem damit hat findet kein Platz in mein Leben.“

³⁰ Německý originál: „Ich trage kein Mumientuch, ich bin nicht ... wie sagt man? ... enthaltsam. Gott verzeih mir, ich muss es sagen: ich ficke immer noch, weil ich weiß, es schadet nicht meinem Glauben. Ich hab mich nicht an einen Mann gebunden, das führt zu nix, dafür bin ich mir zu schade. Ich bete fünf Mal am Tag. Ich faste im Ramadan, und ich bin überzeugte Moslemin.“

kteřé považuje za vhodné pro sebe. Její odpor k rebelii a odvracení od tradičních hodnot, které fungovaly po staletí, pramení z přesvědčení, že tyto změny jsou neúčelné a zbytečné. Na základě svých zkušeností se západním německým světem dospěla k závěru, že nejlepší cestou pro ni je zachovat tradiční způsob života. Nemá ráda Německo, nejen kvůli svým zkušenostem jako je například vyhrožování od německých obyvatel kvůli její víře, či výhrůžky smrti. Chce zachování konzervativnosti, které plně důvěřuje.

Další ženou, která vystupuje, je handicapovaná muslimka, jejíž hlavní téma se točí kolem pokrytectví. Žije životem omezeným na invalidním vozíku s minimální schopností pohybu. Navzdory hrůzám, které zažila, neztratila víru v Alláha, což je jediné, co ji drží při životě. S hrdostí nosí burku, avšak při svých návštěvách nemocnice se často setkává s kritikou ohledně svého zahalení. Nenávist k jednomu z ošetřovatelů se postupně mění v lásku, která je pro ni i pro něj zakázána. Tento vztah udržují dlouho a z jejího vyprávění lze cítit, jak se za něj cítí provinile. Snaží se vyhýbat činům, které jsou v rozporu s její vírou, ale zároveň porušuje Boží zákony a cítí se bezmocně. V monologu se hlavně zaměřuje na své vlastní svědomí, které jí připadá nesrozumitelné. Touží žít podle tradičních pravidel, ale stále selhává. Cítí, že žije v hříchu a sama sebe považuje za pokrytce, i když se snaží držet určitých vzorů chování.

„Hádám se s Bohem, směšné. Co mám dělat jinak? Co si mám celou tu dobu myslet a čemu věřit, času mám dost... Co to je? Je to šílenství? Je to pokrytectví?“³¹

Poslední ženou, která se objevuje v německé inscenaci Neco Çelika, je konvertitka, která přešla z křesťanství na islám. Popisuje, že díky této změně konečně prožívá procitnutí a začíná žít životem, který pro ni má mnohem větší význam a je jí bližší. Před tím žila běžným životem, i když byla vychována v katolické rodině, kde však Bůh a víra nebyly prioritou. Nedržela se tradic a mnohé považovala za zastaralé. Její pohled na imigranty nebyl příliš pozitivní, ba dokonce je považovala za méněcenné. Měla xenofobní sklony.

„Cizince jsem nikdy moc nemusela, v jejich paralelním světě nebylo nic, co by mě oslovovalo. Říkala jsem si, že jsou tak intenzivní, potí se a smrdí, nemají chování, degeni. To jsem si opravdu myslela. A přesto

³¹ Německý originál: „Ich hadere mit Gott, lächerlich. Was soll ich sonst tun? Was soll ich meinen und glauben in all der Zeit, über Zeit verfüge ich reinlich... Was ist das? Ist das Wahnsinn? Ist das Heuchelei?“.

jsem našla pravou víru – ve své podstatě cizí víru...“³²

Nicméně jednoho dne, díky setkání s muslimkou, si uvědomila, že opak je pravdou, a že víra jí může otevřít nové cesty. Nyní se považuje za německou muslimku a cítí se šťastnější než kdy dříve.

³² Německý originál: „*Von Ausländern habe ich nie viel gehalten, in ihrer Paralevelt gab es für mich nichts zu holen. Sie sind so extrem, sie schwitzen und stinken, sie haben kein Benehmen. Den neuen Glauben habe ich in eigener Regie verarbeitet, er ist für mich keine trende Lehre, keine von Ausländern vermittelte Lehre.*“.

2.3 Post-migrantské divadlo

Začátkem nultých let se etablovala nová kategorie nazvaná *post-migrantské divadlo*.³³ Označení *post-migrant* zahrnuje příběhy a perspektivy těch, kteří sami neemigrovali, ale mají migrační zkušenost jako součást své osobní identity a paměti. V tomto případě tedy mluvíme o druhé generaci a dále. Tato změna v divadelní krajině odráží širší společenské proměny, které nejsou pouze demografického a sociálně strukturálního charakteru, ale také se týkají identity a ideologie. Nastává tak okamžik, zejména ve druhé generaci migrantů, kdy již není možné jednoznačně definovat identitu pouze v souvislosti se zemí původu. Zatímco u první generace migrantů, jak jsem zmiňovala v předchozích kapitolách, je vztah k zemi původu často spojen s možností návratu a aktivní migrační zkušeností, následující generace již tuto zkušenost nemá a vnímá vztah k zemi původu spíše jako součást tradice.³⁴ Pro tyto následující generace, které jsou diskriminovány z důvodu etnického nebo rasového původu, není běžná identifikace s národní kulturou, ale spíše s kulturou migrační skupiny v cílové zemi. Současně se však tyto jedinci setkávají s kulturní fixací a tlakem ze strany dominantních národních sil. Termín "post-migrační" vznikl s cílem řešit tuto situaci. Tento termín naznačuje, že interpretace děl autorů s migrantským pozadím by neměla být zaměřena pouze na migraci, ale měla by zohledňovat i další aspekty, které s migrací úzce souvisí. Post-migrace není chápána pouze časově, ale i jako analogie ke známým „post“ trendům dvacátého století a jako teoretický termín, který se kriticky zabývá specifickými rysy této fáze migrace.³⁵

Objevení *Černých panen* na titulní straně Theater Heute představovalo významný mezník v dějinách německého divadla. Tento moment signalizoval nástup *post-migrantského* divadla, hnutí, které prostřednictvím uměleckého vyjádření reflektuje zkušenosti migrantů a post-migrantů v Německu. Vedené Shermin Langhoffovou, toto hnutí si klade za cíl vyrovnat se s nedostatečným zastoupením dotčených perspektiv na německých jevištích tím, že podporuje tvorbu těchto umělců a prozkoumává témata migrace, identity a sounáležitosti. Termín „post-migrantské divadlo“ byl poprvé uveden do veřejné debaty divadelním souborem Ballhaus Naunynstraße v Německu. Iniciativa Ballhaus Naunynstraße měla jako klíčovou osobu již zmiňovanou divadelnici Shermin

³³ Sten Pultz Moslund, „When Migration Turns from the Spectacular to the Ordinary: Postmigrant Inflections of Analytical Categories and Concepts of Migration“, in *Handbook of Art and Global Migration: Theories, Practices, and Challenges*, ed. Burcu Dogramaci, Birgit Mersmann (Boston: De Gruyter, 2019), 351–365. <https://doi.org/10.1515/9783110476675-021> (staženo 29. dubna 2024).

³⁴ Foroutan, *Neue Deutsche, Postmigranten und Bindungs-Identitäten*.

³⁵ Moslund, *When Migration Turns from the Spectacular to the Ordinary*, 351–365.

Langhoff. Langhoff, začínající jako asistentka Fatiha Akina, měla za cíl použít divadlo k prezentaci perspektiv a příběhů migrantů. Od roku 2004 působila jako kurátorka transkulturních festivalů v divadle *Hebbel am Ufer*, mezi něž patřil i festival Beyond Belonging. To byl prostor pro etablované divadelní tvůrce a dramatiky, jako jsou Nurkan Erpulat, Feridun Zaimoglu, Maral Ceranoglu, Neco Çelik, Tuncay Kulaoglu a Ayse Polat. Tento festival, podpořený Německou spolkovou kulturní nadací, inspiroval Langhoffovou k poznání, že je zapotřebí trvalého nezávislého divadelního místa, kde mladí umělci mohou experimentovat a rozvíjet své dovednosti.³⁶

Stejně jako *post-migrantské* divadlo se hra *Schwarze Jungfrauen* zaměřuje na různorodost a komplexnost zkušeností migrantů a jejich potomků. Zároveň reflektuje kulturní střetnutí a dynamiku mezi různými kulturami a hodnotovými systémy. Termín „post-migrantské divadlo“ může být také užitečný k pochopení toho, jaké nové perspektivy a témata hra *Schwarze Jungfrauen* přináší do divadelního prostředí. Může nám to pomoci lépe porozumět tomu, jak se migrace a identita promítají do umělecké tvorby.

2.4 Otázka identity a religiozity

Vztah mezi náboženstvím a identitou je silně propojený, a proto jsem tyto dvě kapitoly spojila dohromady, aby byla zajištěná lepší přehlednost práce. Moderní společnosti již často nepřikládají náboženství tak velký význam, mnozí jednotlivci vnímají jeho volbu a funkci jako podmíněné. Tento jev je částečně důsledkem procesu sekularizace a rostoucího náboženského pluralismu v Německu, které ovlivňují soukromou povahu náboženství a jeho místo ve společnosti, směřující k individualizaci.³⁷ Druhá generace muslimských žen v Německu vyrůstala v prostředí ovlivněném těmito trendy, což způsobilo, že jejich osobní víra se mnohdy vyvinula v moderní a individualistickou formu. Tento vývoj struktur identity a norem je klíčovým aspektem studia náboženství. Institucionalizace islámu v imigrantských komunitách často odráží etnické složení podle země původu, což vede k udržení silných vazeb s mateřskými zeměmi u „evropských“ muslimů.³⁸ Mnoho evropských zemí preferuje politiku tolerance, která často vychází z koloniální minulosti a pocitu viny, avšak může také vést k udržení vazeb na mateřské země a bránit integraci muslimských imigrantů do hostitelských společností. Zároveň dochází k tlaku na

³⁶ Foroutan, *Neue Deutsche, Postmigranten und Bindungs-Identitäten*.

³⁷ Stephanie Müssig, *Politische Partizipation von Menschen mit Migrationshintergrund in Deutschland* (Wiesbaden: Springer VS Wiesbaden, 2020), 79-88.

³⁸ R. Grillo, B. F. Soares, „Transnational Islam in Western Europe“, *ISIM Review* 15, č. 1 (2005): 11, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2717449/view> (staženo 29. dubna 2024).

muslimské imigranty, aby se přizpůsobili a přijali národní hodnoty, což může vést k pocitu odmítnutí a diskriminace.³⁹ Dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje muslimy v Německu, je diskriminace a xenofobie, s nimiž se často setkávají v majoritním německém prostředí. Kolektivní diskriminace může posilovat identifikaci znevýhodněných skupin se svou vlastní, což může vést k napětí mezi majoritní a minoritní skupinou.⁴⁰ Tyto problémy podněcují snahy o zavedení *neoasimilačních* politik, které zdůrazňují individuální integrační úsilí a odvracejí pozornost od otázek diskriminace a přijetí „národních hodnot“. Takové tlaky mohou vést k dalšímu rozporu a ostrakizaci v rámci společnosti.⁴¹

V neposlední řadě je třeba zmínit velmi výrazný prvek, který je spojován s islámskými ženami, čímž je *hidžáb* a jiné muslimské pokrývky hlavy. Problematika *hidžábu* je velmi složitá a rozsah této práce není schopen ji zcela pokrýt, proto se budu zaměřovat výhradně na otázku volby nošení *hidžábu* v německém prostředí. Sekulární euro-americká společnost má často pocit, že muslimské ženy potřebují být zachráněny tím, že budou osvobozeny od islámu, který je vnímán jako zdroj veškerého útlaku. Nicméně rozměrem debaty o zahalování je otázka svobody jedince: konkrétně svobody náboženského projevu a svobody oblékání. Stejně tak jako muslimské imigrantky na Západě mohou vnímat *hidžáb* jako výraz své příslušnosti k určité kulturní identitě, je nutno uznat, že na Blízkém východě je mnoho žen k nošení *hidžábu* nebo k jiným formám zahalování nuceno okolnostmi, zejména svými rodinami.⁴²

2.5 Otázka genderového stereotypu v islámu

Gender je termín používaný k popisu osobní identity a společenské role jednotlivce v rámci maskulinity a feminity. Nicméně má několik různých interpretací. Tento koncept může zahrnovat jednak genderovou identitu jednotlivce, jednak genderové stereotypy a role.⁴³ V kontextu této práce je gender chápán především jako soubor genderových stereotypů a rolí.

³⁹ Rita Süßmuth, *Migration und Integration: Testfall für unsere Gesellschaft*, (Mnichov: Dtv Verlag, 2006), 184-189.

⁴⁰ Ibid., 202-204.

⁴¹ Peter Holtz, Janine Dahinden, Wolfgang Wagner, „German Muslims and the ‘Integration Debate’: Negotiating Identities in the Face of Discrimination“, *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 47, (2013): 231–248, <https://doi.org/10.1007/s12124-012-9227-6> (staženo 29. 4. 2024).

⁴² Alice Szczepaniková, „Gender a mezinárodní migrace: úvod do problematiky“, (studie, Praha: Multikulturní centrum Praha, 2004), s. 2.

⁴³ Lucie Jarkovská, „Prohlédněme genderové stereotypy“, in *Abc feminismu*, ed. J. Valdřová (Brno: Nesehnutí, 2004).

Úvodem do kapitoly o genderu je třeba zdůraznit jeho klíčový význam pro porozumění procesů migrace a integrace migrantů. Patriarchální islámská společnost často podřizuje ženskou autonomii mužské autoritě a kontrole, což se odráží v různých aspektech života žen, včetně nošení *hidžábu* a tlaku na udržování ctnosti a morálních hodnot spojených se sexualitou. V procesech migrace byla otázka genderu dlouhou dobu opomíjena, přičemž výzkumy se zaměřovaly převážně na mužské zkušenosti. Ženy byly vnímány jako neviditelné, jejich role omezena na domácnost. V 70. a 80. letech 20. století se však začala uplatňovat genderově senzitivní perspektiva, která kritizovala tradiční pohledy a začala zkoumat genderové vzorce migrace a proměnnost role mužů a žen.⁴⁴

Základní teorie v souvislosti genderu a migrace je teorie trojí neviditelnosti. Ta zdůrazňuje marginalizaci žen migrantek na třech úrovních – třídy, etnicity a genderu. Dokonce i migrantky s vysokou kvalifikací se potýkají s obtížemi začlenění do pracovního trhu. Kvůli existující genderové hierarchii v cílové zemi jsou často nuceny vykonávat tradiční ženská povolání, jako jsou domácí práce nebo péče o děti.⁴⁵

Studie ukazují, že migrace má sílu proměňovat genderové identity a konstrukce. Otázka genderu v procesech migrace byla dlouhou dobu opomíjena, ale v posledních desetiletích začal výzkum zkoumat genderové vzorce migrace a role mužů a žen. Dnešní důraz na genderově senzitivní přístup ve studiích migrace klade důraz na kontextuální rozdíly a způsoby, jakými gender ovlivňuje migraci a integraci migrantů. Tento přístup otevírá nové výzkumné otázky a umožňuje hlubší porozumění složitosti a různorodosti migrace.⁴⁶

⁴⁴ Szczepaniková, *Gender a mezinárodní migrace*, 2.

⁴⁵ „Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory“, Article, Monica Boyd, Elizabeth Grieco, naposledy upravené 1. března 2003, <https://www.migrationpolicy.org/article/women-and-migration-incorporating-gender-international-migration-theory> (staženo 29. 4. 2024).

⁴⁶ Szczepaniková, *Gender a mezinárodní migrace*, 2.

3 Analýza recenzí a ohlasů

Z počtu recenzí na danou hru je patrné, že vzbuzuje širokou škálu diskuzí a interpretací v rámci různých kulturních a sociálních kontextů. Tato kapitola bude věnována jejich interpretaci a analýze. Každá skupina recenzí reflektuje různé aspekty a interpretace tématu hry "Schwarze Jungfrauen", ať už jde o migraci a kulturní adaptaci, otázky náboženství a sexuality nebo genderovou problematiku v islámské společnosti. Pro přehlednost jsou jednotlivé recenze rozdělené na tyto tři směrové skupiny. Přesto se však často některé myšlenky opakovaly vícekrát a v mnoha bodech se dokonce shodovaly.

3.1 Recenze zaměřené na problematiku migrace

Kritik Said Haider považuje inscenaci "Schwarze Jungfrauen" za na první pohled tvrdou kritiku islámu, která si nebere servítky a hravě se zabývá tématem sexuality mezi muslimy. I přesto, že postavy mohou mít tradiční oděv nebo šátek na hlavě, jsou v obraze zachyceny v nejintimnějších situacích, což reflektuje tabuizaci sexuality v islámské společnosti. Několik monologů se této problematice věnuje, a to bez výjimky. Haider uvádí, že režisér Malte C. Lachmann, který stál za režii premiéry této inscenace, přináší nový pohled na tuto problematiku, což je spojování sexuality s vírou způsobem, který se liší od běžného pojednání o islámu. Na rozdíl od západní kultury, kde jsou tyto oblasti odděleny, pro muslimy jsou spojené dohromady. To představuje zajímavý kontrast k období po sexuální revoluci. Haider míní, že i když se na první pohled může zdát, že jde o kritiku německých muslimů a jejich vnímání sexuality, ve skutečnosti nabízí hlubší pohled do konfliktů a dilemat, kterým čelí mladé muslimské ženy. Díky různorodým situacím a postavám je divák schopen se s nimi identifikovat a pochopit jejich pohled na svět, což je také opakovaně vyzdvihováno v jeho recenzi. Víra je zde pojednána jako součást lidského svědomí, což opět nabízí kontrastní prožití k běžnému vnímání náboženství. Dle Haidera je důležité zdůraznit, že navzdory několika narážkám na náboženství nejsou v obraze použity žádné náboženské symboly, což umožňuje divákovi zaměřit se na hlubší význam díla.⁴⁷

3.2 Recenze zaměřené na problematiku religiozity

Andreas Schnell jako první z kritiků, jehož recenze byla použita pro tuto analýzu, používá termín "neomuslimové". Popisuje tím muslimy, kteří vyrůstali v nemuslimské zemi – tudíž

⁴⁷ Said Haider, „Stereotypen Knockout“, recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel, *Thalia Theater*. <https://www.thalia-theater.de/beitraege/403> (staženo 29. dubna 2024).

v tomto případě v Německu. Tato skupina lidí se tak setkává s dvojitou identitou, která ovlivňuje jejich životy. Pro Schnella je otázka identity a genderu klíčová pro toto dílo. Postavy zde nejsou pouze tradičními ženami v domácnosti, které jsou závislé na svých manželech, ale setkáváme se i s inteligentními, vzdělanými a ambiciózními ženami, které přesto věří v Alláha. Režie Anji Wedig, na které je tato recenze založena, je velmi expresivní, zejména co se týče scénografie a kostýmů, které přinášejí *neoislámský* prvek a zároveň vystihují dramatickou scénu. Kombinace humoru a bezmoci je v inscenaci neustále proměnlivá. Schnell dále obdivuje, jak dílo úspěšně uniká morálním předsudkům, což je v této tematické oblasti často obtížné.⁴⁸

3.3 Recenze zaměřené na problematiku žen v islámu

Podle Leyly Yenirceové je přidaná hodnota díla "Schwarze Jungfrauen" především v jeho obsahu, ostatně na tom se shodlo většina kritiků. V její recenzi se zaměřila na otázku genderu v islámské otázce. V celé inscenaci je kladen důraz na otevřenost sexuality, kdy ženy mluví nahlas o něčem, o čem stále není zvykem u žen mluvit na veřejnosti. Například otázka panenství. I přesto, že je panenství často spojováno s náboženskými vírami, ne nutně s islámem, hra nás humorným způsobem vyvádí z tohoto předsudku. Používá moderní jazyk, který rezonuje s moderními diváky, což podle kritičky představuje základní pilíř úspěchu díla. Současně přináší revoluční myšlenku emancipace sexuality a tělesného vědomí od náboženských dogmat, což odstraňuje stereotypy spojující víru s potlačením sexuality. Yenirceová zdůrazňuje, že klíčové je respektovat volbu ženy, jakým způsobem chce svou sexualitu vnímat. Ačkoliv se na začátku nechala strhnout formou díla a považovala ho za kritiku náboženství, stejně jako mnoho jiných kritiků, brzy pochopila, že tomu tak vlastně není. "Černé panny" jsou kritické k společnosti, která pevně podporuje stereotypy, nikoliv k islámu.⁴⁹

Kritik Andre Mumot hodnotí inscenaci "Schwarze Jungfrauen" pod režii Lars-Ole Walburga jako stále aktuální a nabízející nový pohled na problematiku náboženské radikalizace a sexuality. Podle Mumota je hlavním potenciálem této hry její provokativnost a schopnost hrát si s klišé, která se snaží překonat běžné stereotypy patriarchálního

⁴⁸ Andreas Schnell, „Vom Kreuz mit dem Glauben“, recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel, *Nachtkritik*, 18. června 2009, https://www.nachtkritik.de/index.php?option=com_content&view=article&id=2983&catid=348&Itemid=100078 (staženo 29. dubna 2024).

⁴⁹ Leyla Yenirce, „Eine kleine Selbstreflexion“, recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Thalia Theater*, <https://www.thalia-theater.de/beitraege/405> (staženo 29. dubna 2024).

feminismu. Důraz je kladen na feministická témata, která jsou ve hře rozvedena a zdůrazněna. Walburgova inscenace podle Mumota vytváří nejistotu ohledně komplexity těchto témat a podkopává veškerou jasnost. V této adaptaci jsou role ztvárněny mimo typické postavy z muslimského prostředí, což podle recenzenta přispívá k otevřené diskusi a reflektuje různorodost ženských hlasů a perspektiv. Inscenace se nebojí hrát si s různými prvky, včetně dragu a parodií na politické symboly, což podtrhuje její odvalu a inovativní přístup k tématu. Mumot zdůrazňuje, že ženy ve hře jsou zobrazeny jako přesvědčivě sebevědomé a mají provokativní potenciál. Mají jednu věc společnou: všeobecné pohrdání západní kulturou, která je často redukována na stereotypní charakteristiky. Tímto způsobem hra reflektuje a kritizuje patriarchální normy a diskriminační postavení žen v západní společnosti. Celkově lze říci, že "Schwarze Jungfrauen" podnětně a provokativně otevírá diskusi o feministických tématech a nabízí alternativní pohled na ženskou identitu a zkušenost. Walburgova inscenace se stává důležitým příspěvkem k diskurzu o genderových nerovnostech a kritice patriarchy v moderní společnosti.⁵⁰

Nimet Seker vnímá dílo "Černé panny" jako autentický hlas pro muslimské ženy, které jsou v něm reprezentovány jako hlasité, nebojácné a radikální osobnosti. Tento portrét pomáhá rozrušovat ustálené stereotypy a předsudky spojené s muslimskými ženami v západní společnosti. Tvůrci inscenace se nebojí postavit těmto předsudkům a snaží se překonat představy, které omezují komplexní vnímání muslimských žen. Seker spolu s dalšími kritiky zdůrazňuje významnou snahu autorů díla zpochybnit stereotypy a poskytnout platformu pro projev hlasů, které se tradičně v rámci mainstreamové kultury potlačují. Zaměřují se na hlasité menšiny, které odmítají přizpůsobit se konvenčním společenským normám. Tato diverzita reprezentace zahrnuje nejen ženy s islámským pozadím, ale také marginalizované ženské skupiny, které se často ocitají na okraji společnosti. Podobně jako Heider, jehož recenze spadá do této kategorie, Seker zdůrazňuje, že v inscenaci nejsou použity žádné náboženské symboly. Tento záměr umožňuje divákům soustředit se na hlubší poselství díla a jeho politické sdělení. Tím se otevírá prostor pro reflektovanou diskusi o tématech jako je genderová rovnost,

⁵⁰ André Mumot, „Das perfekte Multi-Kulti-Dinner“, recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Nachtkritik*, 27. března 2010, <https://nachtkritik.de/?view=article&id=4165:schwarze-jungfrauen-lars-ole-walburg-richtet-zaimoglusenkels-fundamentlistinnen-quintett-an&catid=104> (staženo 29. dubna 2024).

náboženská identita a sociální marginalizace, které jsou v dnešní době nesmírně aktuální a důležité.⁵¹

3.4 Shodné body

Kritici se shodují na tom, že inscenace nabízí hlubší pohled na konflikty a dilemata, kterým čelí mladé muslimské ženy. Důraz je kladený na respektování individuální volby a emancipaci sexuality. Téma spojení sexuality s vírou je prezentováno způsobem, který odlišuje inscenaci od běžného pojednání o islámu a způsobuje diskusi o náboženství a genderových rolích v moderní společnosti. I když se na první pohled může zdát, že jde o kritiku německých muslimů, ve skutečnosti inscenace nabízí komplexní a rozmanitý pohled na témata sexuální identity a náboženské víry, což přispívá k širšímu porozumění problematice. Důraz na hlasité a nekompromisní postavy muslimských žen pomáhá rozbít stereotypy a zpochybnit ustálené představy o muslimkách v společnosti. Inscenace se odvážně vyrovnává s tabuizací sexuality v islámské společnosti a podkopává tradiční představy o genderových rolích a náboženských dogmatech. Tím vytváří prostor pro otevřenou diskusi a reflektuje dynamiku současné společnosti, která se potýká s otázkami identity, genderu a náboženství. Přestože se recenzenti liší ve zdůrazňovaných aspektech inscenace, shodují se na tom, že *Schwarze Jungfrauen* přináší provokativní a aktuální pohled na téma, které je stále relevantní v dnešní době.

3.5 Adaptace

Dílo zaznamenalo okamžitý úspěch a bylo několikrát přepracováno pro různé divadelní scény. V roce 2010 Neco Çelik znovu upravil hru pro berlínské divadlo Maxim Gorki Theater. Rovněž byla zpracována pro rozhlasové vysílání v roce 2008 pod vedením Leonharda Koppelman, který použil šest z původních deseti monologů. Hra se dostala i do dalších zemí, včetně Rakouska a následně České republiky. Ve vídeňském Burgtheateru byla adaptována Lars-Ole Warburgem v roce 2007 a v českém prostředí se o zpracování postaral Dušan David Pařízek v roce 2010 pro divadlo Komédie, které se specializuje na česká i zahraniční díla, konkrétně právě z německy mluvících zemí. I přesto, že v České republice není islámská menšina výrazně početná, hra dosáhla úspěchu, což svědčí o její nadčasové relevanci a univerzálnosti.

⁵¹ Nimet Seker, „Islamo-Feminismus radikal“, recenze divadelní hry *Schwarze Jungfrauen*, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. 2008, <https://nimetseker.wordpress.com/archiv/artikel/islamo-feminismus-radikal/> (staženo 29. dubna 2024).

Závěr

Text *Schwarze Jungfrauen* reflektuje různorodé aspekty migrantů v německé společnosti, zejména s ohledem na muslimské ženy. Scénář hry představuje postavy, které vyjadřují individuální přístupy k víře a náboženským rituálům, což naznačuje širokou škálu náboženských prožitků a interpretací. Tento jev zároveň ukazuje proměnlivost islámské víry v závislosti na geografickém a sociokulturním kontextu, což vede k individualizaci a sekularizaci víry. To umožňuje muslimkám žijícím v Německu odlišný přístup k praktikování své víry v porovnání se zástupkyněmi zemí s převažujícím islámským vyznáním. Některé postavy v hře vyjadřují otevřenost a světskost ve svém náboženském prožívání, zatímco jiné se potýkají s pochybnostmi a otázkami týkajícími se víry, což poukazuje na složitost náboženské identity a možné rozpory mezi náboženskými zkušenostmi. Hra dále ostře reflektuje tabuizovanou problematiku sexuality muslimských žen, která zůstává v mnoha kulturách kontroverzním tématem. Ukazuje, že i ženy, které se navzdory svému zjevnému ortodoxnímu postoji nechají ovlivnit v rámci sexuálních praktik, nemusí být zcela oddány všem aspektům islámské víry. Například žena z posledního monologu projevovala značné rozpory mezi svými hlubokými přesvědčeními a svými skutky a myšlenkami. Podobný konflikt se objevil i u postavy z druhého monologu, Dany, která odmítala nosit *hidžáb*, i přestože se považovala za ortodoxní a vyjadřovala otevřenost v oblasti sexuality, což je v konzervativním islámském prostředí neobvyklé. Tento kontrast reflektuje postupné proměny vnímání a praktikování islámu v západním kontextu. Dále se hra zaměřuje na integraci žen, což je téma, které často zůstávalo na okraji pozornosti ve srovnání s integrací mužů. *Schwarze Jungfrauen* tak přináší nový pohled na proces integrace zejména ženské populace a přináší diskusi o genderových aspektech tohoto procesu. Celkově lze konstatovat, že hra *Schwarze Jungfrauen* nabízí komplexní obraz různorodosti náboženských prožitků a jejich interpretací v kontextu moderního světa. Dále otevírá tabuizovaná témata, která jsou zprostředkovávána prostřednictvím uměleckého díla a přispívá tak k diskusi o aktuálních společenských otázkách. Hra tak reflektuje a interpretuje současnou společnost z pohledu její multikulturní a genderové dynamiky.

Summary

Schwarz Jungfrauen's text reflects on various aspects of migrants in German society, especially with regard to Muslim women. The play's script presents characters who express individual approaches to faith and religious rituals, suggesting a wide range of religious experiences and interpretations. This phenomenon also demonstrates the fluidity of Islamic faith depending on geographical and socio-cultural context, leading to the individualization and secularization of faith. This allows Muslim women living in Germany to have a different approach to practicing their faith compared to representatives of countries with a predominantly Islamic religion. Some characters in the play express openness and secularity in their religious experience, while others struggle with doubts and questions about their faith, highlighting the complexity of religious identity and the possible contradictions between religious experiences. The play also sharply reflects on the taboo issue of Muslim women's sexuality, which remains a controversial topic in many cultures. It shows that even women who, despite their apparent orthodoxy, allow themselves to be influenced in their sexual practices may not be fully committed to all aspects of the Islamic faith. For example, the woman in the last monologue exhibited a significant discrepancy between her deeply held beliefs and her actions and thoughts. A similar conflict emerged for the character in the second monologue, Dana, who refused to wear the hijab even though she considered herself orthodox and expressed openness about sexuality, which is unusual in a conservative Islamic environment. This contrast reflects the gradual changes in the perception and practice of Islam in the Western context. Furthermore, the play focuses on the integration of women, a topic that has often been marginalised compared to the integration of men. Thus, *Schwarze Jungfrauen* brings a new perspective to the process of integration of the mainly female population and brings about a discussion of the gendered aspects of this process. Overall, play offers a complex picture of the diversity of religious experiences and their interpretations in the context of the modern world. Furthermore, it opens up taboo topics that are mediated through the artwork and thus contributes to the discussion of current social issues. The play thus reflects and interprets contemporary society in terms of its multicultural and gender dynamics.

Použitá literatura

Primární zdroje

Haider, Said. „Stereotypen Knockout“. Recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Thalia Theater*.
<https://www.thalia-theater.de/beitraege/403> (staženo 29. dubna 2024).

Mumot, André. „Das perfekte Multi-Kulti-Dinner“. Recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Nachtkritik*, 27. března 2010,
<https://nachtkritik.de/?view=article&id=4165:schwarze-jungfrauen-lars-ole-walburg-richtet-zaimoglusenkels-fundamentlistinnen-quintett-an&catid=104> (staženo 29. dubna 2024).

Seker, Nimet. „Islamo-Feminismus radikal“. Recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. 2008,
<https://nimetseker.wordpress.com/archiv/artikel/islamo-feminismus-radikal/> (staženo 29. dubna 2024).

Schnell, Andreas. „Vom Kreuz mit dem Glauben“. Recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Nachtkritik*, 18. června 2009,
https://www.nachtkritik.de/index.php?option=com_content&view=article&id=2983&catid=348&Itemid=100078 (staženo 29. dubna 2024).

Yenirce Leyla. „Eine kleine Selbstreflexion“. Recenze divadelní hry Schwarze Jungfrauen, Feridun Zaimoglu a Günter Senkel. *Thalia Theater*,
<https://www.thalia-theater.de/beitraege/405> (staženo 29. dubna 2024).

Zaimoglu, Feridun a Günter Senkel, Schwarze Jungfrauen, *Theater Heute*, 5. května 2006.

Sekundární zdroje

Knihy

Alba, Richard, Peter Schmidt a Martina Wasmer, *Germans or Foreigners*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.

Breger, Claudia. *An Aesthetics of Narrative Performance: Transnational Theater, Literature, and Film in Contemporary Germany*. Columbus: Ohio State University Press, 2012.

Finkelstein, Kerstin E. *Eingewandert*. Auflage: Deutschlands Parallelgesellschaften, 2006.

Jacob, Verena. *Die Bedeutung des Islam für Jugendliche aus der Türkei in Deutschland*. Herbolzheim: Centaurus Verlag & Media, 2011.

Mcrae, Verena. *Die Gastarbeiter: Daten, Fakten, Probleme*. München: Beck, Beck'sche Schwarze Reihe, 1980.

Müssig Stephanie. *Politische Partizipation von Menschen mit Migrationshintergrund in Deutschland*. Wiesbaden: Springer VS Wiesbaden, 2020.

Sen, Faruk, Blume, Kara. *Türkei: Land und Leute. 2. überarb. Aufl.* München: C. H. Beck, 1986.

Silke, Hans. *Assimilation oder Segregation*. Wiesbaden: Springer VS Wiesbaden, 2010.

Schroter, Susanne. *Politischer Islam: Stresstest für Deutschland*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2019.

Süssmuth Rita. *Migration und Integration: Testfall für unsere Gesselchaft*. Mnichov: Dtv Verlag, 2006.

Kapitoly v knize

Dassetto, Felice a André Bastenier. *L'Islam transplanté: Vie et organisation des minorités musulmanes de Belgique*. Antwerp: Archives de Sciences Sociales des Religions 1984), 1984.

Jarkovská, Lucie. „Prohlédněme genderové stereotypy“. In *Abc feminizmu*, ed. J. Valdová. Brno: Nesehnutí, 2004.

Moslund, Sten Pultz. „When Migration Turns from the Spectacular to the Ordinary: Postmigrant Inflections of Analytical Categories and Concepts of Migration“. In *Handbook of Art and Global Migration: Theories, Practices, and Challenges*, ed. Burcu Dogramaci, Birgit Mersmann. Boston: De Gruyter, 2019, 351–365, <https://doi.org/10.1515/9783110476675-021> (staženo 29. dubna 2024).

Sharifi, Azadeh. „Theatre and Migration: Documentation, Influences and Perspectives in European Theatre“. In *Independent Theatre in Contemporary Europe: Structures – Aesthetics – Cultural Policy*, ed. Manfred Brauneck. Bielefeld: Transcript Verlag, 2017,

323, https://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxssd.8?searchText=postmigrant+theatre+in+germany&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dpostmigrant%2Btheatre%2Bin%2Bgermany%26so%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A0bad448ea1a2823b11d2797aa44dab37&seq=3 (staženo 29. dubna 2024).

Články v odborném periodiku

Galiullin, Marat Zufarovich, Tumanin, Viktor Evgenievich, Kalimonov, Ildar Kimovich, Kamaletdinova, Elvira Imbelevna, Pokudov, Zakhar Vasilievich. „The Crisis of Multiculturalism in Modern Germany“. *Propósitos y Representaciones* 9, č. SPE2: e1055 (2021), doi:10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1055 (staženo 29. dubna 2024).

Grillo, R., Soares, B. F. „Transnational Islam in Western Europe“. *ISIM Review* 15, č. 1 (2005): 11, <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2717449/view> (staženo 29. dubna 2024).

Gueneli, Berna. „Reframing Islam: The Decoupling of Ethnicity from Religion in Turkish-German Media“. *Colloquia Germanica* 47, č. 1/2 (2014): 62, <http://www.jstor.org/stable/44242728> (staženo 29. dubna 2024).

Höhne, Jutta, Linden, Benedikt, Seils, Eric, Wiebe, Anne. „Die Gastarbeiter Geschichte und aktuelle soziale Lage: Arbeit und Einkommen“. *WSI Report*, (2014), 29, http://www.boeckler.de/pdf/p_wsi_report_16_2014.pdf (staženo 29. dubna 2024).

Holtz, Peter, Dahinden, Janine, Wagner, Wolfgang. „German Muslims and the ‘Integration Debate’: Negotiating Identities in the Face of Discrimination“. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 47, (2013): 231–248, <https://doi.org/10.1007/s12124-012-9227-6> (staženo 29. dubna 2024).

Hunn, Karin. „Nächstes Jahr kehren wir zurück--": die Geschichte der türkischen "Gastarbeiter" in der Bundesrepublik“. *Moderne Zeit* 11, (2005), 37–40. (staženo 29. dubna 2024)

Pan, David. „The Limits of Multiculturalism: Representations of German Identity in Feridun Zaimoglu's and Günter Senkel's Schwarze Jungfrauen“. *German Studies Review* 46, č. 1 (2023): 57–75, <https://doi.org/10.1353/gsr.2023.0003> (staženo 27. dubna 2024).

Diplomové práce, dizertace, studie

Szczepaniková, Alice. „Gender a mezinárodní migrace: úvod do problematiky“. Studie, Praha: Multikulturní centrum Praha, 2004.

Webové stránky

Boyd, Monica, Grieco, Elizabeth. „Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory“. Article. Naposledy upravené 1. března 2003. <https://www.migrationpolicy.org/article/women-and-migration-incorporating-gender-international-migration-theory> (staženo 29. dubna 2024).

European Commision. „Immigration of Muslim Population and its Position in West European Countries After 2001 - Political Science Perspective“. Research. Naposledy upravené 21. prosince 2011.

https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/immigration-muslim-population-and-its-position-west-european-countries-after-2001_en (staženo 29. dubna 2024).

Foroutan, Naika. „Neue Deutsche, Postmigranten und Bindungs-Identitäten. Wer gehört zum neuen Deutschland?“. Anerkennung, Teilhabe, Integration. Naposledy upravené 8. listopadu 2010. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/32367/neue-deutsche-postmigranten-und-bindungs-identitaeten-wer-gehoert-zum-neuen-deutschland/> (staženo 29. dubna 2024).

Hesová, Zora. „Gastarbeitři, přistěhovalci, muslimové“. Revue Politika 4/2005. Naposledy upravené 2005. <https://www.cdk.cz/gastarbeitri-pristehovalci-muslimove> (staženo 29. dubna 2024).

Thränhardt, Dietrich. „Integrationsrealität und Integrationsdiskurs“. Anerkennung, Teilhabe, Integration, Naposledy upravené 8. listopadu 2010. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/32369/integrationsrealitaet-und-integrationsdiskurs/> (staženo 29. dubna 2024).

Ústav pro jazyk český. „Gastarbeiter“. Akademický slovník současné češtiny. <https://slovníkcestiny.cz/heslo/gastarbeiter/0/29590> (staženo 29. dubna 2024).

Noviny a neoborná periodika

Behrendt, Eva. „Zumutung gegen Vermutung“. *Theater Heute*, 5. května 2006.